

Coranderin veljekset.

Sata vuotta sitten oli niillä kynämiehillä, jotka ensimmäisinä rohkeivat ruveta valmistamaan suomenkielisiä oppikirjoja, edessään »tuskinkin arvattava työ»: kieli oli vakiintumaton, puuttui oppisanasto, puuttui kokemukseen perustuva tieto koulukirjan sisällyksestä ja sen järjestyksestä, eikä ollut liioin toivoa palkkiosta. Yksinpä Lönnrotkin, keräiltyään aineksia useaanakin suomen kielen oppikirjaan, oli jättänyt niiden valmistamisen muiden huoleksi. Tätä taustaa vastaan on katsottava kolmen Coranderinkin melkein uhmamielisiä yrityksiä oppikirjojen puutteen poistamiseksi.

Corander-nimi tavataan espoolaisella torpparilla Eerik Simonpojalla, joka oli syntynyt v. 1733. Hänen vanhin poikansa, räätäli ja suomenkielinen lukkari Fredrik Corander, muutti perheineen Mikkelin pitäjään v. 1795. Hänen pojistaan Kaarle Fredrik pääsi nimismieheksi ja hankki itselleen kirkonkylän lähistöltä Kinnarin ratsutilan. Lapsia hänellä oli kuusi. Kerrotaan että näiden vartevuus oli perintöä mikkeli-läisen äidin puolelta. Tämän isä oli Stralsundissa syntynyt, meriä ja mantereita matkustellut Henrik Bartolomeus Nass, Savon jääkäri-rykmentin välskäri, joka oli hoidellut mm. Porrassalmella haavoittuneita sotilaita. Hänestä oli pidetty hauskuutensa ja omaperäisen luonteenlaatunsa takia. Nämä sukuviittaukset valaisevat osaltaan vastaisen suomalaisuusmiesten luonnetta ja toimintaa.

Nimismiehen pojista vanhin, Henrik Konstantin, syntyi v. 1814, toinen poika Kaarle August jäi maanviljelijäksi, mutta ennen pitkää tila joutui vieraisiin käsiin. Kolmas veljeksistä, v. 1822 syntynyt Klaus Fredrik, sai nauttia vanhimman veljensä yksityisopetusta koulutiellä, ja nuorin pojista, Aksel Gabriel, joka oli syntynyt v. 1827, tunsii myös vetoa kirjojen pariin, vaikka kodin koulutamismahdollisuudet rupesivatkin ehtymään. Hän tulkitsti myöhemmin veljiensä ja omaa kiintymystään kotiseutuun seuraavalla tavalla: »Lapsiparvi kasvoi ja leikki leikkejensä isänsä ostamalla maalla. — Jos kysyt missä Norolan kylän kolme suomenkielistä kirjaelijaa oppivat Suomeansa rakastamaan, niin vastaavat: kun vaan kesällä oli kaunis päivä

ja linnut visertelivät, niin istui aina joku niitä nuorukaisia tuolla »Hiidenvuoren» louhikossa, joko kynä, paperi tai Kalevala käsissä. Luolan vieressä on sippu [tuohilippi] ja sipun vieressä kirkas lähde-vesi, luolan edessä on lepistö, jossa jouhi-lintu kevät-aamuna laulelee ja kyntö-rastas iltaisilla kultoansa houkuttaa.»

Käytyään Porvoon lukion Henrik Konstantin tuli ylioppilaaksi v. 1833 erinomaisin arvosanoin. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi ja hoiti papiksi vihittynä papinvirkoja enimmäkseen Itä-Suomen puolella, kunnes v. 1843 sai nimityksen Viipurin lukion toiseksi matematiikan lehtoriksi. Klaus Fredrik opiskeli Loviisan ja Porvoon oppilaitoksissa, pääsi ylioppilaaksi v. 1843 ja suoritti kolmen vuoden perästä erotutkinnon. V. 1848 hänet määrättiin Snellmanin johtaman Kuopion yläalkeiskoulun kolmanneksi ja sitten toiseksi kollegaksi. Aksel Gabriel näyttää alun alkaen aikoneen opettajaksi. Oltuaan kotiopettajana ja valmistuttuaan v. 1849 kandidaatiksi hän toimi opettajana Helsingissä, mutta sai v. 1852 vanhimman veljensä viran Viipurin lukiossa, kun tämä siirtyi jumaluusopin toiseksi lehtoriksi. Kun nämä koulumiehet tapasivat toisensa, he keskustelivat ruotsiksi, mutta lapsilleen vanhemmat puhuivat suomea. Tätä kieltä taisi Henrik Konstantinin puoliso alkuaan heikosti, mutta toiset veljet olivat avioituneet synnyinseudullaan suomenkielisten kanssa.

Eri-ikäisyydestään huolimatta Coranderit aloittivat kirjallisen toimintansa suunnilleen samoihin aikoihin. Sysäyksen antajana oli Snellmanin kansallinen herätysliike, niin kuin Henrik Konstantin nimenomaan mainitsee. Hän lisää vielä, että sellaisia ylioppilaita, joille Lönnrotin ensimmäiset toimet olivat tuttuja, oli hänen aikanaan vain joku kymmenkunta ja että muudankin suomalaismielinen pappi oli v. 1845 tarttuessaan Kalevalaan ihmeteltyt kirjan ikää. Tultuaan ylioppilaaksi H. K. Corander liittyi heti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäseneksi W. Schildtin ehdottamana, ja vapaaehtoisesti hän — omien sanojensa mukaan — »istui suomalaisen tutkion julkisesti osakunnassa 8/10 1835, päätös: Berömliga insigter. Luettaja oli Reinh. v. Becker». M. A. Castrénia kohtaan tuntemansa ihailun hän puki myöhemmin siihen muotoon, että antoi eräälle pojalleen virallisiksi ristimänimiksi Matias Aleksanteri Castrén.

Missään ei ollut suomenmielisempää opettajakuntaa kuin Viipurin lukiossa, ja sen ilmauksia oli sikäläisen kirjallisuuden seuran perustaminen. Huutavin oli suomenkielisten oppikirjojen puute, joiden aikaansaamisesta oli käyty keskustelua jo kolmatta vuosikymmentä. V. 1844 suomelle suotiin oppiaineena edes vähäpätöinen tuntimäärä. Tilannetta valaisee Helsingin Suom. Kirj. seuran sihteerin Fabian Collanin tiedonanto, että hän matkustaessaan Hämeessä, Savossa ja Karjalassa oli kouluissa tavannut usein vain yhden Beckerin kieliopin, vähän enemmän Kalevalaa ja Kultalaa, mutta edelliseen ei ollut sanakirjaa. »Kiellemää» (so. kielioppia) toivottiin Lönnrotilta, samoin lukukirjaa, mutta nämä haaveet saivat levätä muiden töiden takia. Silloin ryhtyi toimeen äsken mainittu matematiikan lehtori, ja kirjoittajan ja latojan tehtyä kilvan työtä valmistui v. 1845 suomenkielisen kieliopin esikoinen: »Su-

malajnen Kieli-Oppi Kowlujen tarpe'eksi. Ensimmäinen Osa Ruotsalajsen Esi-puheen kanssa Opettajalle. Toimittana on H. K. Koranteri.» Lopussa oli »venyккеillä» painettu omistus Lönnrotille, jossa jusleniusmaisesti sanottiin: »Tajtajsin ku ha wán tyydytté' Isä-mán'.» Olipa mukana eriskummallinen runokin, jossa viitattiin eräisiin kieliopin pykäliin, niitä selitellen. Esipuhetta oli 63 ja suomenkielistä oppikirjaa 86 sivua.

Oppikirjan tulisi olla asiallinen ja selkeä, esitystavan havainnollista ja vapaata subjektiivisuudesta. Teos ei täyttänyt näitä vaatimuksia. Murteista sanottiin, että »Savon murre on korkeammalla kehitysasteella kuin sekä Hämeen murre, mikä kuitenkin on säännöllistä ja kieliopin kannalta tärkeä, että toinen naapuri, sanastollisesti satoisa Karjalan murre, jossa kieli näyttää vielä olevan käymistilassa.» Kirjassa käytettiin Lönnrotin terminologiaa, mutta jo aikalaisia kiusasi w:n ja j:n käyttö u:n ja i:n merkeinä. Enemmän aiheuttivat hämminkiä monimutkaiset lausejaksot ja viittailut vieraisiin kieliin. Kerrotaan tekijän myöhemmin jo toisella luokalla suomea opettaessaan esittäneen vertailevaa kielitiedettä, mikä ei liioin edistänyt suomen oppimista eikä helpottanut heikkoa kurinpitoa. Lönnrot oli aloittaessaan kieliopilliset kirjoittelunsa suojautunut sanoilla: »Älkää naurako, veikot!» Samoin olisi voinut tehdä Coranderkin. Yleensä hänen kokeilustaan ei puhuttu julkisuudessa, mutta kun Kanava ei malttanut olla pilkkailematta, huomautti K. H. Ståhlberg, että äänneoppia oli käsitelty entistä täydellisemmin ja taulukoistakin oli apua verbejä taivutettaessa. Siksi oli seuraavien yrittäjien syytä ottaa huomioon Coranderin teos.

Nykyään pidetään H. K. Coranderin kielioppia vähäpätöisenä julkaisuna. Mutta jos sen käsittää yritykseksi edistää äidinkielemme opetusta kouluissa, ei se ole aivan merkityksetön. Pian sen jälkeen kiiruhitivat Helsingin ja Viipurin kirjallisuusseurat julistamaan palkinnon kellovallisesta suomenkielisestä kieliopista. Sellainen ilmestyikin seitsemän vuotta myöhemmin kokeneen koulumiehen Eurénin toimesta.

Vastoinkäymisestäään välittämättä lehtori Corander tunsi yhä kasvavaa vetoa kielitieteeseen. V. 1852 hän kirjoitti akateemikko Sjögrenille toivovansa päästä tutkimusmatkalle Permin ja Obin seuduille ja sanoi käyttäneensä kuluneen kesän valmistaviin töihin. Kun aikeesta ei tullut mitään, niin hän ja hänen puolisonsa säästyivät »koirilla ajamisen vaivoista». Matkasuunnitelma tavallaan sivusi pakanalähetystyötä, johon osallistumiseen H. K. Corander meillä kaikkein ensimmäisten joukossa oli kehottamassa sekä puhein että kirjoituksin. Siihen aikaan toivottiin, että lähetystyömme voisi suuntautua sukukansojen keskuuteen. Kotoiset kielentutkimukset kuitenkin riittivät latinankielisen väitöskirjan aineksiksi. Se koski suomen verbimuotojen syntyä ja alkuperäistä luonetta. Väiteltäänä tohtori Corander v. 1858 nimitettiin lukionapulaiseksi.

Ystävänsä Gottlundin tavoin Coranderit ovat näyttäneet esimerkkiä äidinkielisten ristimänimien käytäntöön ottamisessa. Tohtorilla oli lapsia yksitoista. V. 1845 syntynyt kolmas poika sai tavanmukaisten nimien ohella nimet Aino Armas. Eräällä pojista oli nimenä Klaus Gabriel

Alme Lempi ja eräällä Klaus Helmi. Tyttären suomalaisnimiä olivat Mieluisa, Onni ja Sievä Siviä. Kuudennelle lapselle isä oli valinnut nimet Usko Toivo Rakkaus — venäjässä tavallinen nimisarja —, mutta kun äiti itki niiden outoutta, niin perheenpää suostui lisäämään jatkoksi Charlottan.

Tohtori Corander esiintyi myös sanomalehtimiehenä, vaikkei hän koskaan oppinut ilmaisemaan ajatuksiaan helppotajuisesti eikä hänen asiantuntemuksensaakaan ollut laaja. Hän avusti Sananlennätintä ja Otavaa, ja vv. 1858—60 hän oli Suomen Julkisten Sanomain apu-toimittajana, asuen tällöin pääkaupungissa. Hän puuttui terhakasti ajankysymyksiin ja lausui arkailematta oman mielipiteensä. Artikkelissaan »Helsinki meidän on valloitettava Suomenkielelle» hän toivoi, että miljoonia orjia vapauttanut hallitsija vapauttaisi myös suomalaiset vieraan kielen kahleista. Jos jäätäisiin odottamaan Jyväskylän yliopistoa, niin »ennen kurki kuolee kuin suo sulaa». Helsingin suomalaistamista edistäisi myös »Suomalaisen Teateri-Yhteyden» voimistuminen. Corander kiirehti niinkään suomen ottamista lakikieleksi, antoi neuvoja Jyväskylän koulun »suomistamisesta», sekä suositteli henkivakuutusta ja kotitarvepoltton lopettamista. Lehden levikkiä tuskin lisäsi esim. Rietriikki Polénin väitöskirjan kielen jatkuva reposteleminen ja laajat selvittelyt niistä seikoista, joissa kieleemme ei vielä ollut vakiintunut. Mutta miltei vielä ikävämpiä olivat toimittajan runojen suomennoskoheet sekä ne virsien käännökset, joita hän painatti perustamaansa Sunnuntai- ja Pyhälehteen.

Helsinkiin asettumisen tarkoituksena oli ollut suomenkielisen dosentinväitöskirjan valmisteleminen. Sen nimeksi tuli »Suomalaisten Nimukka- ja Lausukka- (eli Tehdikkö-) sanojen jakauntumisesta taivutuksen suhteen». Se tarkastettiin v. 1859, mutta dosentiksi Corander ei jäänyt, vaan palasi Viipuriin. Kun koulun uudistaminen viipyi, hän julkaisi v. 1866 oppikirjan »Praktisk Lärobok i Finska språket». Jo sen ensi sivulla selvitetään suomen partisiippirakennetta, ja äännevaihtelujen epäsystemaattinen tarkastelu tekee läksyt toivottomiksi. Koulupoliittikkona tohtori yleisessä opettajainkokouksessa v. 1863 alustajana esitti radikaalisen ponnen: »Eikö jokainen, tästälähin päästäksensä opettajaksi suomalaisessa paikkakunnassa, ole velvoitettava, ynnä kaikki muut opettajat sallittavat ja kehoitettavat, opettamaan opetusaineitansa Suomeksi?» Corander-kolmikko piti kahta äidinkieltä mahdolltomuutena. Tohtori puolsi myös opettajain palkkojen parantamista, etteivät nämä virat olisi kestikievareina kirkkoherranvirkoihin.

Tätä »kestikievarilatua» tohtori Corander joutui itsekin kulkemaan, sillä velkojen rasittamana hän haki Antrean kirkkoherran virkaa, sai nimityksen v. 1867 ja pääsi veloistaan. Hänestä kerrotaan, ettei hän ryöstättänyt saataviaan, tuskin osasi erottaa viljalajeja toisistaan ja matkoillaan hän könötti avuttomana reessään, kunnes joku tuli korjaamaan launneet valjaat. Kansanvalistuksen ystävänä hän aineellisesti auttoi pitäjänsä ensimmäisen kansakoulun perustamista. Iltaapuhteitaan hän virkisti suomentamalla Vergiliuksen Aeneiin ensimmäisen laulun, jonka alkusäe tuli näin kuuluvaksi: »Mie, sama kuin ennen hapaall'

huilullani soitin». Lukuharrastuksistaan tohtori sai huojennusta perhe-suruihinsakin, joita hänellä oli paljon, sillä hänen useimpien lastensa elämän päätti 20—30 vuoden tienoilla keuhkotauti. Itsekin hän kuoli samaan tautiin 16/1 1878. Torpparit kantoivat hänet hautaan. Muistokirjoituksessa sanotaan, että kotielämässään ukko oli hauska ja herttainen, ja hänen omituisuutensa sekä epäkäytännöllisyytensä unohdettiin, kun lähemmin opittiin tuntemaan hänen harras mielensä ja isänmaanrakautensa.

Klaus Fredrik Corander oli mukana v. 1846 toimittamassa savokarjalaisten julkaisua »Lukemisia Suomen kansan hyödyksi», aikana, jolloin Ahlqvistin mielestä ei osakunnassa ollut puoltakaan kymmentä, jotka suomeksi voisivat kirjallisesti ilmaista ajatuksensa. Julkaisua varten Klaus Fredrik laati kuvauksen Porrassalmen taistelusta. Selvän esitystapansa vuoksi kertomus neljä vuotta myöhemmin otettiin Liliuksen toimittamaan lukukirjojemme esikoiseen, Suomalaiseen lukemistoon. Näytteeksi sen tyylistä otettakoon tähän muutama lause. »Sill' aikaa, kuin Porrassalmella rehmittiin, istuivat kaikki Mikkelin naiset itkeä rui-kuttain Kellokallion kukkulalla: vaimot valittivat miehiänsä, tytöt surkuttelivat sulhojansa, mikä poikaansa polotti, kuka voivoi veikkoansa.»

Jouduttuaan veljensä sijaiseksi Viipuriin K. F. Corander toimitti vähän aikaa Hannikaisen Kanavaa. Sitä varten hän muokkasi Holbergin kuuluisan huvinäytelmän Jeppe Niilonpojan pieneksi toimintaromaaniksi. Ajanhengen mukaisesti Corander muutti näytelmän lopun raittiuskertomukseksi. Salanimenä Savon Lassi käyttäen hän painatti sen v. 1847 nimellä »Matti Mäkelästä eli Muuttuvainen Talon-poika, Juutin kielestä mukailtu ja kansallen illan vietoksi kirjoitettu Tarina».

Mukaelma, josta ennen pitkää otettiin uusi painos, on muuttanut alkutekstiä huomattavasti. Tapahtumapaikaksi on valittu Saimaan ranta, ja teoksessa puhutaan mm. vapaaherra Heimosesta. Mutta selittäviä sanoja, johtolauseita ja luonnonkuvausta on lisäilty säästeliäästi. Esitystä höyستävät leikilliset sananparret, vaikka kieli onkin paikoin kömpelöä. Päähenkilön Matin mielenmuutosta ei aikaisemmin perustella. Sen vuoksi hänen hyvät neuvonsa, joista on seurauksena kylän raittiusseuran perustaminen, vaikuttavat yllättävästi. Ensimmäisten suomenkielisten kaunokirjallisten tuotteiden joukossa se kuitenkin puolustaa paikkaansa kansanomaisuutensa ja opettavan sisällyksensä vuoksi.

Vasta v. 1844 oli saatu julkisuuteen ensimmäinen maantieteen suomennos nuoren Ahlqvistin toimesta. Neljä vuotta myöhemmin suomensi K. F. Corander kansakouluja varten toisen oppikirjan, jonka nimenä on »Os-viitta Yhteiseen ja Suomen Geografia'an». Sen suppea esitys oli sullottu täyteen nimiä, eikä aineistoa ollut järjestetty edes maanosittain tai valtakunnittain. Todistaa suoranaista tiedonnälkää, että siitäkin otettiin toinen painos. Oltuaan opettajana Kuopiossa ja kolme vuotta Oulussa Corander nimitettiin v. 1859 Jyväskylän yläalkeiskoulun konrehtoriksi ja sitten alkeisopiston ruotsin ja suomen kielen kollegaksi. Tähän opistoon nyt suuntautuivat suomenmielisten katseet, ja oli näytettävä, että lapsia voitiin opettaa suomeksi. Auttaakseen asiaa K. F. Corander valmisti v. 1861 sen aikaiseksi arvokkaan maantieteen oppi-

kirjan. Sen uudistettu ja laajennettu laitos sai nimekseen: »Yleinen Maa-tiede. Lavus Koranerin kirjottama. Toinen laitos. Jyväskylän kaupun-
nissa». Sivuja siinä oli 270.

Arvostellessaan tämän oppikirjan ensimmäistä painosta Snellman
piti ansiona, että esitys oli kauttaaltaan selvää ja täsmällistä eikä vailla
viehättävää reippautta. Mutta tekijä ei hallinnut ainettaan varmasti,
eikä ollut perehtynyt luotettaviin lähteisiin. Uusi parannettu laitos
sai kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirjassa suojean arvostelun.
Siinä kiitettiin kirjan helppolukuisuutta, mutta sanottiin kielen kärsi-
vän sellaisista oudoista muodoista kuin kyhännä, koskevat, rasittasi,
kirjottaa, ainuasti, hattusa ja Suomelaiset. Kirjoitustapaa Riekan maa,
laniet (= planeetat) ja Whoiniikkialaiset (= foinikialaiset) moitittiin
myös.

Kuopiossa toimiessaan K. F. Corander avusti kolmena vuonna Maa-
miehen Ystävää. V. 1851 hän ryhtyi sen toimittajaksi ja kustantajaksi.
Koska se oli rahvaanlehti, hän sommitteli siihen kirjoituksia eri aloilta,
jopa kielitieteestäkin selittäen vastustavansa mm. agentin käyttöä
passiivilauseessa ja persoonapronominin genetiivin jälkeistä possessiivi-
suffiksia. Myöhemmin hän avusti Sananlennätintä. Kirjoitussarjassaan
Rothoviuksesta hän arveli, ettei tämä ruotsalaissyntyinen Turun piispa
saisi haudassaan rauhaa, jos tietäisi, miten oli tullut suomalaisuutta
sortaneeksi. Ruotsin päästyä opetuskieleksi moni Suomen koulupoika
sai näet veisata valituksen virttä, ja vallassäädyllä ja talonpojilla oli eri
kieli ja eri mieli. Käsikirjoituksena on säilynyt Coranderin vuodatus
v. 1870 Helsingissä pidetyn kasvatusopillisen yhdistyksen kokouksen
johdosta. Siinä mainitaan, kuinka kerran kävi eräälle yliopettajalle,
joka kysyi pojalta: »Hvad förstår du med att sluta fred?» Vastauksena
oli: »Tet är att pörja rig». Ja oikeinhan selitys tavallaan olikin, sillä kun
rauha loppuu, niin sota alkaa. Siinä koulussa kaikki pojat osasivat suo-
mea, mutta harvat ruotsia. Eiköhän siis olisi ollut parasta vaihtaa opetus-
kieltä? Coranderin mielestä olisi tullut olla kymmenen suomenkielisiä
koulua vastaamassa yhtä ruotsinkielistä. Samoin on tallella esitelmä
Sprengtportenista, jonka motiivien puolustelemisesta hän sai osakseen
arvostelua.

Klaus Fredrik Corander oli veljeksistä savolaisin. Hän kertoi tunnilla
miehellään tarinoita, kurinpito jäi oppilaiden asiaksi. Helppoa opetus
ei ollutkaan, sillä Kalevalaa käännettiin ruotsiksi ja Värikki Stoolin
tarinoita suomeksi. Tämä Runebergin oppilas oli tuntenut eräitä Tari-
noiden sankareista ja heltyi runoja lausuessaan. Levottomille oppilaille
hän piti tapanaan virkahtaa: »Lapset tekee lasten töitä, juoksenteele
pitkin teitä.» Hän vaati suppeita aineita, ja niillä oli joskus hupainen
otsikko, kuten »Terä veitsen, parta miehen kunnia». Corander oli pitkä,
hoikka mies ja esiintyi koulussa pukeutuneena siniverkaiseen, kulta-
nappiseen ja samettikauluksiseen takkiin. Hän kuoli pitkällisen sairauden
jälkeen 9/3 1872.

Veljeskolmikön nuorimman, Aksel Gabrielin, kirjallinen ensiesiint-
tyminen oli tapahtunut jo ennen Viipuriin asettumista. Ylioppilaaksi
tultuaan v. 1845 hän oli laatinut osakuntansa lehteen ensimmäisen suo-

menkielisen kirjoituksen, joka koski suomalaista runomittaa. V. 1848 hän sai valmiiksi teoksen »Kertoelma Suur-Savosta eli Mikkelistä», joka on muistettava sen tähden, että se oli ensimmäinen suomenkielinen pitäjänkertomus ja ensimmäinen Mikkelissä painettu kirja. Sen tarkoituksena oli esitellä tuota 10-vuotiaista kaupunkia, joka vasta aikojen perästä sai oman sanomalehtensä.

Kirjasessa on 55 sivua; vuosien 1812—48 välinen aika on mahdutettu 10 sivuun. Aineisto on etupäässä historiallista. Teoksessa kiitellään virkamiehiä, mainitsematta kuitenkaan esimerkkejä heidän aikaansaannoksistaan. Elävämmin sitä vastoin kerrotaan lähipitäjien synnystä ja kuvaillaan paikkoja, joissa tekijä itse on käynyt. Niinpä Mikkelissä »kalkkaa salvajan kirves monen hirren päätä pykäläissä». Kaupunkiin oli jo rakennettu »tulen varjo- eli estellys-huone ja kokous-kartano eli rallihuone, jossa monenkaltaisella ilolla herras-vä'istö viettää hämäret talviset illat, jospa yötkin välisti täällä hetkahtaavat. Vaan kotiinsa jouduttua nurisevat he syömä-tavaran, etenik särpimen vähydestä ja tiuriudesta.» Aineksille suotu tila ei ole riippunut niiden arvosta, mutta kieltä kyllä aikanaan kiitettiin. Snellman tosin huomautti teoksen rakenteen ja Coranderin oikeinkirjoitustavan omituisuuksista, jotka kuvastivat kirjoittajaa. Hän ei hyväksynyt myöskään eräänlaista kielenkäytön kukeutta, muuten paitsi kokeiluna. Puutteellisuudet hänen mielestään olivat kuitenkin vastedes helposti vältettävissä.

Vuonna 1857 A. G. Corander siirtyi Viipurin yläalkeiskoulun matemaatiikan ja fysiikan kollegaksi. Kun hänet myöhemmin määrättiin konrehtoriksi, hän joutui opettamaan uskontoakin. Vaikka suomi ei milloinkaan ollut hänen opetusaineenaan, hän suoritti siinä Lönnrotille tutkinon saaden arvosanakseen erittäin kiitettävät tiedot. V. 1861 hän julkaisi oppikirjan »Utkast till Finsk satslära» ja neljä vuotta myöhemmin siitä uudistetun ja laajennetun laitoksen. Näitä käytettiin yleisesti oppikouluissa. Jälkimmäisestä senaatti myönsi 600 markan lahjapalkkion. Teoksen laatimisessa Corander sanoo saaneensa apua Lönnrotilta, molemmilta veljiltään sekä F. J. Peterséniltä ja J. Krohnilta. Hän valittaa, ettei voinut noudattaa kaikkien neuvoja kirjan tieteellisemmäksi tekemisestä. Vallankin tohtoriveli oli tyytymätön joihinkin kohtiin. Tästä oppikirjasta on sanottu, että se sisältää joukon uutta, mutta esityksen selvyudessa se ei vedä vertoja edeltäjälleen, Yrjö Koskisen lauseopille. Jonkinlainen sanaoppi jää keskeneräiseksi.

A. G. Coranderista tuli Viipurin Suomalaisen kirjallisuuden seuran harvoja työntekijöitä, ja hänet valittiin tunnetun kansanvalistuspöytäkirjan K. H. J. Ignatiuksen kuoltua yksimielisesti seuran sihteeriksi vuosiksi 1857—75. Hän sai tällöin miltei yksin tarkastaa julkaistaviksi aiotut kirjoitukset ja kirjat ja usein niitä parannella ja täydennellä. Eräitä kirjasia hän suomenteli itsekin.

Uuden Viipuriin perustetun sanomalehden »Sanan-Lennättimen» toimittajana A. G. Corander oli veljiensä avustamana kaksi vuotta. Mutta lehti ennätti kuitenkin tutustuttaa lukijakuntaansa moniin ajassa liikkuviin virtauksiin. Tilaajamäärä oli viidensadan paikkeilla. Kun sivistys- ja taloudelliset kysymykset saivat ylivoittoisesti huomiota

osakseen ja niiden esittelyssä käytettiin kankeaa esitystapaa, lukijat moittivat lehteä liian yksitotiseksi. Siinä puhuttiin uusista keksinnöistä, maanviljelyskemiasta ja kotimaisesta teollisuudesta sekä henkivakuutuksesta. Suuria harrastusta osoitettiin rahvaankouluja kohtaan ja toivottiin lahjoitusten avulla suomenkielistä oppikoulua Karjalan pääkaupunkiin. Arvosteltiin myös kirjallisuutta. Yhdeksässä numerossa jatkui kirjoitelma »Suomen kansan lapsuuden elämä ja vanhat lauluns». A. G. C. harhautui yrittämään runontekoakin, mutta v. 1856 kirjoittaessaan metriikasta hän totesi, että korkeampaan taiteelliseen lauluun suomalaiset eivät vielä pystyneet.

Kun kilpailijaksi ilmestynyt »Aamurusko» lakkasi, päätti Kirjallisuuden seura ruveta kustantamaan »Otava»-nimistä lehteä, jottei Kaakkois-Suomi jäisi suomenkielistä äänenkannattajaa vaille. Se ilmestyi vuosina 1860—63, ja Corander oli sen toimittajana tohtoriveljensä ja etenkin Pietari Hannikaisen avustamana. »Otava» oli sisällykseltään melko vaihteleva, vaikka sen toimittaja moittikin sensuurin ahdasmielisyyttä, se kun ahdisteli sinänsä vaarattomia kirjoituksia kunnallisista asioista. Kielikysymys antoi yltä kyllin puheen aihetta. H. K. Corander mm. olisi tahtonut lykätä ruotsinkielisen seminaarin perustamisen ainakin 20 vuodeksi eteenpäin. Kirjallisuuden seuran sihteerinä A. G. Corander välitti kirjoja moniin vasta perustettuihin kirjastoihin ja suositteli lehdissään sellaisia teoksia, jotka herättivät lukuhaluja.

Viipurin alkeisopiston muututtua lyseoksi v. 1874 A. G. Corander sai eläkkeen ja vietti sen jälkeen aikansa enimmäkseen maanviljelijänä ja kunnallismiehenä, laatien joskus lehtikirjoituksenkin. Hän oli vaatimaton ja harvapuheinen, mutta tulistui välistä ja pysyi itsepäisesti mieliteissään, mikä oli yhteinen piirre kaikille veljille. Kun hän toimi kuusi vuotta Viipurin maalaiskunnan kunnallislautakunnan esimiehenä, hänen puoleensa käännettiin kaukaakin neuvoja pyytämään. Hänen nimensä liittyy myös Nuijamaan seurakunnan perustamisvaiheisiin. Siellä Pohjolan tilallaan hän kauan sairastettuaan kuoli 29/9 1877.

Coranderit pysyivät kaiken ikänsä uskollisina suomalaisuuden työntekijöinä. Joutuessaan arvostelun alaisiksi he huomauttivat tienraivaajien tavallisesta kohtalosta. Eritoten tohtoriveli piti kunnianaan, että hän oli ajallisesti ensimmäisiä suomalaisen kielitieteen edustajia. Oikeakielisyysskysymyksissä Coranderit takertuivat helposti yksipuolisuuksiin, osittain rakkaudesta synnyinseutunsa kielimurretta kohtaan. Mutta he olivat kyllin laajakatseisia käsittääkseen, että suomenkieliseltä väestöainekselta puuttui paljon tärkeimpiäkin sivistyksen välineitä ja että tarvittiin myös isäntämielen herättämistä sen keskuudessa. Sivistyksemme rakentamista suomalaiskansalliselle pohjalle he pyrkivät kaikin voimin edistämään ja sitä he myös toisille opettivat.

U. K. TEITINEN